

שער ה

תהליכי למידה מהמלחמה - היבטים מתודולוגיים

הקדמה

ההיקף, האורך והגיוון בזירות ובאויבים שצה"ל התמודד עימם עד עתה ב"חברות ברזל" מאפשר ומחייב למידה נרחבת, המקבילה בקנה מידה ישראלי לזו שעשו צבאות העולם ממלחמת העולם השנייה. היא מספקת אתגרים מחקרניים ולימודיים מסוגים שונים, ובהם: מחסור במשאבי תחקור, ומיקודם במה שנראה כתחומים החשובים ביותר; ניתוח השוואתי, עד כמה שניתן, בין תקופות לחימה וזירות לחימה; עוד.

בעת כתיבת הקדמה זו נראה, שלמעלה משנה וחצי של תחקור אירועי 7 באוקטובר והשנים שקדמו להם התישו את מערכת הלמידה של צה"ל, בואכה תחקור הזירות השונות: המלחמה בת ארבע המערכות בעזה (כיבוש צפון עזה, כיבוש ח'אן יונס, כיבוש רפיח ו"מרכבות גדעון"); המלחמה המוגבלת בצפון ובסיומה מבצע "חיצו הצפון"; מערכת "עם כלביא"; המלחמה בסוריה; העימות מול החות'ים; והכול בהקשר רב-זירתי. כמו בתחומי עשייה אחרים, יצטרך צה"ל אורך נשימה והחלטות מושכלות בתחום זה, כאשר יש לקחים שנדרש ללמוד כבר משלב התחקור הראשון. ההחלטה של הרמטכ"ל, רא"ל אייל זמיר, עם כניסתו לתפקיד על הקמת ועדת בדיקת התחקירים של 7 באוקטובר, נבעה לדבריו מבעיות של אמון פנימי בצה"ל בחלק מהם, ובשל כך ייתכן שיש לתחקרם מחדש.

מטרת שער זה כפולה: ראשית, לתרום לתחושת האתגר שנדרש ממפקדי צה"ל להכירו, בהקשר הצורך והדרישה המקצועית להפיק את המרב מלמידה מהמלחמה. שנית, להאיר גם לקצין שאינו בקיא במחקר צבאי כשלים אפשריים בלמידת המערכת ובלמידתו האישית.

המאמר הראשון היה קצר מאוד והתפרסם בינואר 2024. הוא הציג את הכשל של מחקר התפתחות התפיסות והתוכניות לפני מלחמת יום הכיפורים, עקב מיקוד יתר של ועדת אגרנט בענייני המודיעין והכוננות בימים שלפני המלחמה. אז לקח לצה"ל כשני עשורים להבין כי נדרש לחקור גם את תפיסותיו ותוכניותיו בשנים שלפני המלחמה. המאמר הציע כי בבואנו לתחקר את התפתחות המודיעין, התפיסות והתוכניות של צה"ל לפני המלחמה בעזה, ואת התפיסות בדרג האסטרטגי-מדיני,

רצוי לערוך בה בעת לחקירה מעמיקה של תחום המודיעין חקירה אינטגרטיבית של תחומים אלה, שיש ביניהם קשר הדוק. טווח הזמן של החקירה בהקשר זה צריך להיות החל ממבצע "צוק איתן". כדי לעשות זאת יש להתגבר על הנטייה לחקור לפי חלוקה ארגונית, תוך הפרדה בין המודיעין (אמ"ן) והמבצעים (המטכ"ל ופד"ס), ולהתמקד בעניין ההתרעה הנקודתית. כמה מן ההמלצות הללו יושמו במבנה התחקירים שקבע צה"ל, והשאר – בדגש על הפער בתחקירים אינטגרטיביים בין דרגי האוגדה, פיקוד, מטכ"ל וחיל האוויר – לא.

המאמר השני השתמש אף הוא במלחמת יום הכיפורים בתור רפרנס. הוא הביע חשש שההיקף העצום של המידע על מלחמת יום הכיפורים, יחד עם המרכיב הרגשי הרחב הנלווה לעיסוק בה, גורמים לקושי ללמוד ממנה עניינית. לצורך ההמחשה הוצגו שני תחומים שבהם נוצרה הטיה של הלמידה: הראשון, ערבוב של כשלים לכאורה בבניין הכוח הבסיסי בתקופה שבין המלחמות (שטענתי שלא היו בפועל) יחד עם כשלים אחרים, הפריע לעסוק במרכזיים שבהם – החלטות בהפעלת הכוח מפרוץ הלחימה. השני, עיסוק במאפייני אישיותם של המפקדים הבכירים הפריע להתמקד במנגנוני קבלת ההחלטות שהביאו להחלטות חפוזות ושגויות. במאמר כתבתי כי מסיבות דומות של היקף מידע ומרכיב רגשי, צפויה להתפתח בעיה דומה בהקשר למלחמת "חרבות ברזל".

ניתן לטעון כי צה"ל כבר עשה תהליכי למידה, והשתפר תוך כדי המערכות בעזה, בלבנון ומול איראן, ולכן בעת הזו, מוטב להתמקד בתחומי עשייה אחרים ולא בלמידה, שכאמור מעלה, תדרוש "אנרגיה ארגונית" ניכרת. לטענתי, החובה למצות את פוטנציאל הלמידה מכל מה שארע במלחמה, היא לא רק חובה מקצועית אלא גם מוסרית, כלפי דורות הלוחמים הבאים, שילחמו עם תורת לחימה, אמצעי לחימה, ובמסגרת יחידות, שלפחות בחלקם, צריכים להיות מושפעים מתהליך למידה זה.

שאלות הכוונה מוצעות לקריאת שער זה:

1. כיצד לשמר בצה"ל "תנע" מספיק כדי להמשיך תהליך למידה, למרות "תשישות" ארגונית בהיבט התחקור, ולנוכח הצלחות מול חזבאללה ואיראן שמראות כי למדנו והשתפרנו.
2. מה פוטנציאל הלמידה מהמלחמה שאני מזהה בתחום עיסוקי שעדיין לא מוצה?
3. כיצד אני, הקורא, משתלב במאמץ כחניך בהכשרה צבאית, או בתפקידי הבאים?

מקורות מומלצים להרחבה:

- מיכלסון, אלי ופרידמן, יניב (מאי 2025). איך חוקרים מלחמה? דילמות ואתגרים במחקר ההיסטורי במלחמת "חרבות ברזל". **יסודות** 7, עמ' 13-27.